

Ένας ποιητής που τάραξε τα νερά της εποχής του.

Η επέτειος των 100 χρόνων από τη γέννηση του ποιητή-ζωγράφου, Ν. Εγγονόπουλου, βρίσκει αποκατεστημένη τη μνήμη του μεταξύ των πιο σημαντικών Ελλήνων καλλιτεχνών της γενιάς του.

Ισμήνη Πάττα

«...να φύγω μακριά/ μεσ' στα σπασμένα/ τζάμια/ και να ζήσω/ αιώνια/ πάνω στο ταβάνι/ έχοντας όμως/ πάντα/ μέσα στα μάτια/ τα μυστικά τραγούδια/ της νεκρής ορχήστρας/ του/ ποιητή.» (‘Ο Μυστικός Ποιητής’, 1938).

1965, Σκάλα Ωρωπού, Αττική. Ο Εγγονόπουλος γράφει τις σημειώσεις στο τέλος της δεύτερης έκδοσης των ποιημάτων του : «Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν» και «Τα κλειδοκύμβαλα της Σιωπής». Η ανάμνηση των σκληρών κριτικών και των ταπεινώσεων που οι πρώτες εκδόσεις των ποιημάτων του επέφεραν (πριν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο) είναι τόσο δυνατή που μετά από 25 σχεδόν χρόνια, ακόμη εκφράζει έντονα την πικρία του. Θυμάται επίσης τις αδικίες που του επεφύλαξαν ορισμένοι εργοδότες του, σε σημείο που αναφωνεί: *«Φαίνεται πως σ' αυτό τον τόπο, η εκτίμηση σε κάποιον εκφράζεται με την καταδίωξή του ».*

Έτσι, παρά (την πρώτη) αναγνώριση το 1958 από το Υπουργείο Παιδείας που του πρόσφερε «Το Πρώτο Βραβείο Ποίησης», ο Εγγονόπουλος, 7 χρόνια αργότερα, αισθανόταν ακόμη την ανάγκη να υπερασπίσει τον εαυτό του για τον Σουρεαλισμό και τη γλώσσα που χρησιμοποίησε.

Ας θυμηθούμε τη μακρά διαμάχη για το ποια θα ‘πρεπε να ήταν η γραπτή Ελληνική γλώσσα. Από τον 18^ο έως μέσα 20^ο περίπου, ακαδημαϊκοί και λογοτεχνικοί κύκλοι λογομαχούσαν για τις ‘αρχαϊκές’ μορφές της, την επίδραση των τοπικών διαλέκτων και τη μικτή καθομιλουμένη. Στο ξεπέραςμα του ‘Γλωσσικού Προβλήματος’ όπως λεγόταν, συνέβαλαν η κληρονομιά του Καβάφη και του Παπαδιαμάντη, η συνεισφορά των σουρεαλιστών και η μετά θάνατον αναγνώρισή τους, η εξάπλωση των εκδοτικών οίκων και των λογοτεχνικών περιοδικών-κατά τα μέσα της δεκαετίας του '70- καθώς επίσης και οι διευρυνόμενοι ορίζοντες των πανεπιστημιακών κύκλων.

Ο Εγγονόπουλος υπερασπίστηκε την κατάργηση των γλωσσικών φραγμών και τη πρόσβαση σε όλο το εύρος της Ελληνικής γλώσσας : *«Πρέπει να πω, πολύ απλά, ότι αυτή είναι η γλώσσα που ομιλώ. Η νόμιμη γλώσσα για μας είναι η Ελληνική. Όλοι αυτοί οι φανατισμοί για τη ‘μικτή’, την ‘καθαρεύουσα’, τη ‘δημοτική’ δεν έχουν νόημα.»*

Παρά τα προβλήματα όμως που έθεσε η χρήση της γλώσσας του, μερικά ποιήματά του μεταφράστηκαν στα Αγγλικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Ισπανικά. Άλλα ποιήματα μελοποιήθηκαν από τους Κουνάδη και Μαμαγκάκη.

Άλλωστε, ο Εγγονόπουλος ήταν κατ’αρχήν, ένας σουρεαλιστής ζωγράφος. Είχε διακεκριμένους δασκάλους όπως τον Παρθένη, τον Κόντογλου. Ανάμεσα σ’ αυτούς που εκτιμούσε ήταν και ο Τζιόρτζιο ντε Κίρικο, του οποίου οι φιγούρες άφησαν έναν απόηχο στα δικά του μοντέλα.

Για τον Σουρεαλισμό επιφυλάχθηκε να δηλώσει το 1965: *« Δεν προσχώρησα στον Σουρεαλισμό. Τον είχα μέσα μου.»* Λέγεται ότι το ζωγραφικό του υπόβαθρο επηρέασε την ποιητική του γραφή, ιδιαίτερα για τον κάθετο τρόπο που ανέπτυξε μερικούς στίχους του. Έχουμε δει κι άλλους σουρεαλιστές ποιητές να γράφουν μονοσύλλαβους ή μονολεκτικούς στίχους. Στη Γαλλική ανθολογία σουρεαλιστών ποιητών: ‘La poesie surrealiste’ του Jean-Louis Bedouin (1964), φαίνεται ότι στους σουρεαλιστές άρεσε να πειραματίζονται με λεκτικά-οπτικά εφφέ στην ποίηση. Ανάμεσά τους, ο Πικάσσο έγραφε πολλές φορές πλάϊ-πλάϊ τις λέξεις, χωρίς σημεία στίξης – περίπου σαν σε αρχαία επιγραφή.

Ακόμη, το 1996, στο λογοτεχνικό περιοδικό ‘Διαβάζω’, ο Νάνος Βαλαωρίτης- ένας άλλος μοντέρνος ποιητής- έγραψε για τον Εγγονόπουλο: *« Η κριτική συνήθως ασχολήθηκε με την ποίηση του Εγγονόπουλου από τη σκοπιά του παράλογου. Είναι βέβαια η πιο οφθαλμοφανής του ιδιότητα....Κυρίως προβάλλεται η ρητορική του , οι παρομοιώσεις άσχετων στοιχείων, τα ασύνδετα, οι φαινομενικά αυθαίρετες μεταφορές και εικόνες- τα ελλειπτικά σχήματα, η επιθυμία να εκπλήξει, έχουν γίνει τα κύρια γνωρίσματα που εμποδίζουν την ποίησή του να γίνει δεκτή στον κανόνα του εξαγωγισμού μοντερνισμού. Θεωρείται , με άλλα λόγια ένας υπερεπιτηδευμένος ακροβάτης ...»*

Αλλά, η επιθετικότητα προς το λογοτεχνικό του έργο λιγόστευε μετά το ποίημά του ‘Μπολιβάρ’ που έγραψε κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής. Ο Σιμόν Μπολίβαρ (1783-1830) ήταν Νοτιο-Αμερικάνος στρατιωτικός που απελευθέρωσε τη Βενεζουέλα από τον Ισπανικό Ζυγό.

Ο ‘Μπολιβάρ, ένα ελληνικό ποίημα’ είχε μεγάλη απήχηση καθόσον κατ’ αρχήν, αναφέρεται στην ελευθερία. Κάτω από το πρόσχημα της αναφοράς σε ένα Λατινο-Αμερικάνο ήρωα, ο Εγγονόπουλος υπαινίσσεται την πολυπόθητη απελευθέρωση των Ελλήνων από τους Ναζί.

«Κι αν χάθηκε, αν ποτές χάνετ’ ένας Μπολιβάρ! που σαν τον Απολλώνιο στα ουράνια ανελήφθη,/ Λαμπρός σαν ήλιος έδυσε, μέσα σε δόξα αφάνταστη,/ πίσω από βουνά ευγενικά της Αττικής και του Μορέως.» (‘Μπολιβάρ, ένα ελληνικό ποίημα’).

Έπειτα, « έχει κανείς την εντύπωση ότι ο Εγγονόπουλος επιδιώκει την ανασύσταση του αρχαιοελληνικού ύμνου:» σχολιάζει ο Ιάκωβος Βούρτσης (1994), « Ιεροπρεπής τόνος, υπεροπτική γλώσσα, μακρόσυρτη περίοδος, γεμάτες επιβολή και όγκο λέξεις. Η ανάπτυξη του θέματος ακολουθεί το σχήμα : αρχικός έπαινος(34-66), τη γέννηση του ήρωα(67-81), τα κατορθώματά του(82-119), επίκληση (120-125). Στις στροφές του ύμνου το λυρικό χορικό απαντάται με τη γνωστή μορφή: στροφή – αντιστροφή – επωδός, με την αντίστοιχη αλλαγή ρυθμού.»

Ο ‘Μπολιβάρ’ σχολιάστηκε εκτενώς και ευμενώς, ενώ το Ίδρυμα Γουλανδρή δημοσίευσε το 1994, ένα βιβλίο μόνο με μελέτες και άρθρα γι’ αυτό το ποίημα.

Επί πλέον, ο ελληνικός χαρακτήρας των έργων του συζητήθηκε ευρύτατα. Την εποχή του Εγγονόπουλου αυτό το θέμα ήταν ήδη μείζον για τους Έλληνες διανοούμενους. Ένας λόγος ήταν « η απειλή του Σουρεαλισμού (Υπερρεαλισμού) : ότι δηλ. ο Σουρεαλισμός υπονομεύει τις προσπάθειες των διανοουμένων και ποιητών να διαμορφώσουν την « κατηγορία της ελληνικότητας», όπως το έθεσε ο δ. Τζιόβας το 1982. Επί τη ευκαιρία, αναφέρεται ότι ένας άλλος Έλληνας σουρεαλιστής ποιητής, ο Ν. Κάλας, διηγήθηκε πως ο Α. Μπρετόν – ο πνευματικός ηγέτης του Γαλλικού Σουρεαλισμού- αντιτίθετο στην αρχαία ελληνική κουλτούρα επειδή από αυτήν απέρρευε ο ορθός λόγος, ενώ ο σουρεαλισμός τον αποκήρυσσε. Οι κυριότεροι-τουλάχιστον- Έλληνες σουρεαλιστές όμως δεν ευθυγραμμίστηκαν με αυτήν την άποψη.

Ο Μπρετόν προέβαλε τον απελευθερωτικό από την λογική χαρακτήρα του Σουρεαλισμού: « *Το κάθε τι μας κάνει να πιστεύουμε ότι μια κατάσταση του μυαλού όπου, η ζωή και ο θάνατος, το πραγματικό και το μη πραγματικό, το παρελθόν και το μέλλον... συγκλίνουν χωρίς καμία αντίφαση..*»(Δεύτερο Μανιφέστο του Σουρεαλισμού).

Παρόλα’ αυτά, ο Εγγονόπουλος χρησιμοποίησε σύμβολα από ολόκληρο τον ελληνικό πολιτισμό και στη ζωγραφική και στα ποιήματά του. Επιπρόσθετα, υπάρχουν μελέτες γι’ αυτό το θέμα καθώς επίσης και μία πανεπιστημιακή διατριβή (Μ. Ανθης) όπου εξετάζονται και οι ψυχο-αναλυτικές όψεις της ελληνικής μυθολογίας στο έργο του Εγγονόπουλου.

Μετά τον ‘Μπολιβάρ’ (μετά το β’ παγκόσμιο πόλεμο περίοδος), ο Εγγονόπουλος επέστρεψε στο προγενέστερο ύφος του, όμως συχνά πιο εγκρατής. Περιστασιακά, χρησιμοποίησε ρυθμό και ρίμα, όπως στο ‘Το γράμμα’ (από τη συλλογή ‘Η κοιλάδα με τους ροδώνες’). Άλλοτε πάλι, τα ποιήματά του γίνονται πιο οικουμενικά-φιλοσοφικά π.χ. ‘Εις Γρηγόριον Πατσιαϊάν’(από την ίδια συλλογή).

Ακόμη, το κοινό εξοικειώθηκε περισσότερο με τη σύγχρονα μοντέρνα κινήματα. Το 1979 του απονεμήθηκε το Εθνικό Βραβείο Ποιήσεως (για δεύτερη φορά).

Γεννημένος το 1907 στην Αθήνα ο Εγγονόπουλος –μετά από το διάστημα 1919-1927 που μαθήτευσε σε σχολείο του Παρισιού (δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)- φοίτησε στη Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας. Αφού εργάστηκε επί μακρόν σε διάφορα πόστα και υπηρέτησε στο αλβανικό μέτωπο –κατά τον πόλεμο- επέστρεψε τελικά στην Σχολή Καλών Τεχνών ως καθηγητής ιστορίας τέχνης. Συνδέθηκε φιλικά

με τον Α. Εμπειρικό –την κεφαλή του ελληνικού σουρεαλισμού- και άλλες προσωπικότητες. Οι βασικές συλλογές ποιημάτων του είναι: ‘ Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν’, ‘Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής’, ‘Μπολιβάρ, ένα ελληνικό ποίημα’, ‘Η επιστροφή των πουλιών’, ‘Η κοιλάδα με τους ροδόνες’, ‘Επτά ποιήματα’, ‘Έλευσις’, ‘Εν Αθηρώ Έλληνι λόγω’.

Αλλά θα αδικούσαμε τον Εγγονόπουλο, αν λησμονούσαμε να αναφέρουμε τις εικονογραφήσεις βιβλίων, τις μεταφράσεις ξένων ποιητών που έκανε, τα κουστούμια και τα σκηνικά θεάτρου που σχεδίασε.

Επίσης έγραψε και για τη μόδα, την άνοιξη του 1939, στο τεύχος του ‘La mode Grecque’ : « Η μόδα θα πρέπει να ακολουθεί τις διεθνείς τάσεις αλλά πάντα πρέπει να διατηρεί τον εθνικό της χαρακτήρα.»

Πέθανε το 1985. Τελικά, σήμερα, έχει αναγνωρισθεί ως ένας εισηγητής στο Σουρεαλισμό- τόσο για το ζωγραφικό όσο και για το ποιητικό του έργο- καθώς και ως ένας από τους σημαντικότερους καλλιτέχνες της γενιάς του ’30. Το 2007, το Ε.ΚΕ.ΒΙ. (Εθνικό Κέντρο Βιβλίου) εορτάζει την επέτειο των 100 χρόνων από τη γέννησή του και αφιερώνει το έτος αυτό στον Εγγονόπουλο και Καζαντζάκη. Το ΕΚΕΒΙ ετοίμασε ένα ειδικό λεύκωμα και μια πληθώρα εκδηλώσεων υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού. Θα υπάρξει παράσταση στο Μέγαρο Μουσικής, εκθέσεις στην πρωτεύουσα, τον διεθνή αερολιμένα της Αθήνας και την επαρχία, συνέδρια, συναυλίες, ομιλίες. Επίσης την 21 Μαρτίου –Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης- θα γίνουν εκδηλώσεις και στα μαζικά μέσα μεταφοράς. Για περισσότερες λεπτομέρειες www.ekebi.gr , www.engonopoulos.gr.

«Η ζωή, ο Θάνατος/ κι αναμεσίς/ η Τέχνη (η ποίηση)/ όπου καταξιώνει τη ζωή,/ την διαιώνίζει,/ και το θάνατο καταργεί.» (‘Το Μέτρον : ο Άνθρωπος’, 1978).

ΤΕΛΟΣ

Πίνακας Εγγονόπουλου

Αυτοπροσωπογραφία
του καλλιτέχνη

Πίνακας Εγγονόπουλου